

ADALET AĞAOĞLU’NUN GÖÇ TEMİZLİĞİ ADLI ANI- ROMANINDA “EV/EVE DÖNÜŞ” ALGISI HOME/RETURN TO HOME PERCEPTION IN ADALET AĞAOĞLU’S MEMOIR-NOVEL GÖÇ TEMİZLİĞİ

Öz

Adalet Ağaoğlu'nun Ankara'dan İstanbul'a taşınma süreci içerisinde çalışma odasında geçirdiği üç-dört saatlik bir zaman dilimini kapsayan anlatısı *Göç Temizliği*, yazarın hayatına ve kadın dünyasına ait önemli bir kapıyı aralamaktadır. Anı-roman türündeki anlatı, yazarın hayatından kesitler verirken bu kesitlerin içinde ortaya konulan dönemin siyasi, sosyal ve edebî çevresi de kadın ve kadına bakış ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Kadın dünyasının eril düzen içerisinde aldığı biçim ve bu biçime zaman zaman ayak direyen varoluşu günlük hayatın içinde silinmiş ve sıradan bir hâle gelmiştir. Ancak her kadının belli bir dönemde varoluşundan gelen sesler tarafından aldığı bir eve dönüş çağrısı vardır. Burada bahsi geçen ev, manevi anlamda bir eve dönüşü gerektirmekle birlikte kadının kendisini hatırlayıp arınmasına ve iyileşmesine olanak verir. Çalışmada, eve dönüş algısı çeşitli başlıklarla çerçevelenmiş, bu başlıklar doğrultusunda ortaya konmuş olan otobiyografik bilgiler, kadın dünyası ve duygularından yola çıkılarak Ağaoğlu'nda ev ve eve dönüş algısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adalet Ağaoğlu, ev, eve dönüş, roman, *Göç Temizliği*.

Abstract

Adalet Ağaoğlu's *Göç Temizliği* narrative which covers the 3-4 hours time period in which she spent time in her study room during her move from Ankara to Istanbul; opens up an important door to the author's life and to the female world. The memoir-novel type narrative, while giving fragments from author's life, also includes important information on women and the look towards women in political, social and literary environment that is shown in these fragments. The form that the world of women takes in the masculine order and her existence that resists this form from time to time has been erased in daily life and has become ordinary. However, every woman has a call to return home at a certain time from the voices coming from her existence. The "home" mentioned here requires a spiritual return to home and enables women to purify and heal by remembering herself. In the study, the perception of returning home is framed with different topics and Ağaoğlu's home and returning home perception is reviewed through the autobiographic information, female world and emotional states that is revealed through this topic.

Keywords: Adalet Ağaoğlu, home, returning home, novel, *Göç Temizliği*.

Güzel Zeynep TUNÇOK

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Doktora Öğrencisi, Abant İzzet
Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Bolu, Türkiye.

ORCID: 0000-0003-4824-017X

E-mail: zeynep_suphandag@
hotmail.com

Geliş Tarihi/Submitted: 26.10.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 02.04.2021

Kaynak Gösterim / Citation:
Tunçok, Güzel Zeynep (2021).
“Adalet Ağaoğlu'nun *Göç Temizliği*
Adlı Anı-Romanında “Ev/Eve
Dönüş” Algısı”, *Yeni Türk Edebiyatı
Araştırmaları*. 13/25, 143-162.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.458>

Extended Summary

Adalet Ağaoğlu's *Göç Temizliği* narrative which covers the 3-4 hours tie period in which she cleans and organizes her study room during her move from Ankara, where she lived for many years, to Istanbul; has the feature of being an important autobiography as it gives fragments from the author's life. The narrative includes important information on the inner life of the author, her life, literary and political environment of the period and the look of society to an active woman. In this context, from Adalet Ağaoğlu's memories, her attitudes and the thoughts she shared, we reach to her childhood, youth and adulthood times and her state of mind during that period.

The shape the female world takes in the masculine world and it's transformation, represses the charecteristics of woman coming from her existance; and her emotional world most of the time. Within the system brought by the modern times, even though the woman who is always in a rush, poked by this existence, this situation melts away within the busy daily life. However, for every woman there is a period in which she can not ignore this poking coming from her existence, and this period requires a spiritual return to home. This home concept which can be different for each woman, enables women to remember her inner self and get purified and healed.

Home, which is the first place of human in the world, observed to bring out the emotion of a place that one can return anytime from birth to death, while person is getting ready for life. This situation which is basically coded in the existence of woman, calls the soul of the woman to return home in time. Thus, the woman who returns home, remembers herself and regains her liveliness. In this context, ways of returning home can be summed up in a few topics. These can be identified as; getting lost and remembering, childhood, returning home from time to time, being alone, making connection with other places moving from the place perception that already exists in one's being, making some other thing home.

Adalet Ağaoğlu connects the reader from two different paths by telling her memories beginning from her childhood years both as she remembers them and also as the facts they are. In this way, the effect of her experiences on her and her memories shaped by this effect open the doors of her inner world. Due to this woman world presented to the reader by Ağaoğlu, returning home perception can be examined by the framed items. The calm mood that is given in the beginning of *Göç Temizliği* means that it is already time to return home and is almost passing. The writer who is surrounded by books, letters, old items and photographs, returns home with the bridge she built from memories. The woman soul and world she neglected for years brought her to getting lost, remembering, re-analyse and purification. She sometimes expressed her disappointments, sometimes she thanked in her way, and remembered and became happy by the ways she had chosen.

The gender discrimination she faced at home and at school during her school years, motivated her to work harder. Although she heard the heaviest criticisms of producing and existing as a young woman in the art and literature world she entered in young age, the author did not give up and continued her struggle. During her marriage that happened at these struggle years, she set up an equal environment that is different from the traditional family order that she was used to. She continued to work without letting her marriage to obstruct her world and she never stopped working even though she faced the risk of losing her health. In this process, although she sometimes returns home by listening to the call from her soul in the family assemblies that gathers at certain times, the losses she experienced over time; the reflection of the social and political environment on her work, the criticisms, accusations and disloyalties she encountered, pushed her to be alone and put her soul into a system on writing, working and producing without rest. On this path, she made her profession her home in a way and took refuge in her profession no matter she experienced.

It has been observed that the female soul is dragged into a process where her soul gets cold and leaves her, without enjoying life she pretends to be in life while the color of her soul fades, so to speak; when she does not hear the voices coming from within in the rush of daily life and ignores the voices coming from her existence. In this process, the necessity of discovering the sides that are good for soul by sometimes by playing with memories and changing their form, and sometimes finding them in the ties formed with old items; eventually it was stated that it was a necessity to return home from time to time.

Based on Ağaoğlu's vivid descriptions of the houses where her childhood passed and the pictures she drew with her emotional world, the world of women was revealed. Objectively telling the events of her adulthood caused her to settle accounts with herself and with everyone in her memory. During her path to return home which she entered during her move without resisting the coldness coming from her soul and the warnings; she achieved returning home in terms of the defined topics. She entered the immigration cleaning as restless, tired and pale and came out as full, healed and integrated. It is stated that, the writer, who mentioned how difficult it is to write herself at the beginning of the narrative; has come to terms with herself by writing herself and as stated at the end of the narrative, she moved from a dull and spontaneous state to a vivid position. The handling of all the cleaning and returning home subjects can be interpreted as Ağaoğlu's telling her readers not to forget the ways to return home.

Göç Temizliği

Göç Temizliği, Adalet Ağaoğlu'nun 1985 yılında yayımladığı anı romanıdır. Roman, taşınma sürecinde olan Adalet Ağaoğlu'nun kendi çalışma odasında bir göç temizliğine giriştiği birkaç saatlik bir zaman dilimini konu alır. Kitapların, defterlerin, mektupların ve fotoğrafların arasında yazar, çocukluk anılarından itibaren bir hesaplaşma içerisine girer. Adalet Ağaoğlu, kitabın ön sözünde "Başlamadan Önce" başlıklı yazısında kendini yazmanın ne denli zor bir süreç olduğuna değinmektedir. Burada kendini yazmak bir nevi iç döküş ve kendini açmaktır. Hiçbir yazarın kendini yazamayacağını düşünen Ağaoğlu, kendini anlatmaya niyetlenen yazarın durumunu şu cümleleriyle belirtir "Dünkü kendini hep bugünkü kendine yamamaya çalışır. Dünkü kendinde, durmadan bugünkü kendini doğrulatici ipuçları arar, bulamazsa uydurur. Bu nedenle dünkü olaylar gibi bu olaylar, o zaman, o zaman kişilerle ilişkideki insan da ortaya kılık değiştirerek çıkar." (Ağaoğlu 2014:22) Bu yönüyle roman, özkurmaca kavramını akla getirmektedir. Vincent Colonna'nın fantastik, aynasal ve biyografik olarak üçe ayırdığı kavramda; yazarın, okurla yaptığı sözleşmede metnin kurmaca olduğunu vurgularken metne dalan okurun yazar ve kahraman adının aynı olduğunu görüp bir özyaşamöyküsü ile karşı karşıya olduğunu düşünmesine neden olur (Timuroğlu 2010:29). Senem Timuroğlu (2010:29) bu durumu, "Özkurmaca yazarı okuru bu ikircikli durumla baş başa bırakmakta okura bir nevi oyun oynamaktadır" söylemiyle belirtir. Ağaoğlu'nda ilk etapta biyografik bir özkurmaca ile karşılaştığını düşünen okur, bellekte yanlış hatırlanan anılar olarak açığa çıkan ve düzeltilerek gerçekle bağdaştırılan durumlar karşısında kurmaca ile değil bir özyaşamöyküsü ile karşı karşıya olduğunu anlamaktadır.

Buradan hareketle açık yüreklilikle kendini yazmaya oturan yazarın, çocukluk anılarından itibaren yanlış hatırladığı yerleri kaynak kişi göstererek düzeltmesi; hatırladıkları ve düzelttikleri şeklinde kaleme alması da bu yönüyle dikkat çekicidir. Göç

Temizliği'nde çocukluğunun geçtiği evden komşularına, kendileriyle birlikte kalanlara, düzenli yapılan gündelik işlere bu işlerin kendinde bıraktığı izlenime kadar birçok detayla karşılaşırız. Ağaoğlu'nun okul yılları, yaşadığı dönemde kadın olmanın, okumak ve ilerlemek için daha çok mücadele gerektirdiği yıllar olduğunun altını çizmesiyle devam eder. İç dünyasında özellikle zor zamanlarda beliren Fatma İnyet karakteri yetişkinliğinde dahi kendisine eşlik ederek aslında Adalet Ağaoğlu'nun içindeki çocuğu hiç kaybetmediğinin bir göstergesi olmuştur.

Zorluklar ve mücadelelerle geçen okul yıllarından sonra iş hayatına atılan Adalet Ağaoğlu; oyun yazan ve sahneleyen, radyo programları yapan genç bir kadın olduğunda da başta babası ve bu durumu yadırgayan diğer insanlarla başka bir mücadele etmeye devam eder. Bu süreç içerisinde karşılaştığı siyasi olaylar bu olayların kendi yaşamına yansımaları, içinde bulunduğu edebî çevre; bu çevre içinde karşılaştığı olumlu ve olumsuz durumlar ve bütün bunların birikiminin ruhunda bıraktığı tortular, Adalet Ağaoğlu'nu kendini yazmaya iten nedenleri oluşturmaktadır. Bu sosyal ortam içinde kırgınlıkları, teşekkürleri ve hesaplaşmalarını ortaya koyan yazarın durmadan mücadele etmek zorunda kaldığı erkeklerdense, “kendi hemcinsine inanmayan, ona güvenmeyen bir kadın özgürlükçüsü” (Ağaoğlu 2014: 49) söyleminde bulunarak belirttiği, hemcinsleriyle mücadeleleri görülüyor ki onu çok daha fazla yormuştur. İlerleyen zamanlar içerisinde karşılaştığı ölümler, verdiği kayıplar, aşkları, evliliği ve ortaya koyduğu düşünceleriyle ruhu hayli soğumuş ve yorulmuş olan Ağaoğlu'nun bu hesaplaşmalarla “eve dönüş” vaktinin geldiği gözlemlenmektedir. Geçmişteki ben ve şimdiki ben arasında bir geçiş yakalayan, zaman zaman gidip gelen yazar, Gonca Gökalp Alparsalan'ın *Özyaşam Öyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu* adlı kitabında yer verdiği gibi kendi yaralarını deşerek (Gariper 2016: 164) mevcut benliğini ortaya koyar. Yusuf Topaloğlu (2020: 85)'nin “Yeniötesi Yazında Özkurmaca”yı anlattığı yazısında, “Özyaşamöyküsel anlatıcının gerçek bir eleştirmen, tarihçi,

belgelikçi ve okur olduğundan; geçmişte kalan sesleri ve kişilikleri, çeşitli belgelerle anlatısal olarak canlı kılmasından ve böylelikle gerçeğe bağlanmasından” söz eder. Ağaoğlu’nda ortaya konan bu gerçeklikte eve dönüş algısının sinyalleri verilmektedir.

Eve Dönüş Algısı

İnsanın temel deneyimlerinden biri olan eve dönmenin (Sarı vd. 2019: 235) muhtelif yolları vardır. Bachelard (2017: 34)’ın sözünü ettiği gibi ev, dünyadaki kösemizdir ve ilk evrenimizdir. Bu evren kişiyi hayata hazırlarken aynı zamanda da hep var olduğuna ve her zaman dönülebilir olduğuna dair bir güvence vadetmektedir. Birkaç başlıkta toplayacak olursak eve dönmenin yollarını, kaybolmak ve hatırlamak, çocukluk, zaman zaman eve dönmek, yalnız kalmak, özde var olan mekân algısından hareketle diğer mekânlarla bağ kurmak, herhangi başka bir şeyi evi hâline getirmek olarak belirleyebiliriz.

Adalet Ağaoğlu’nda var olan eve dönüş algısı inceleneceğinden kadın ruhunda gerçekleşen eve dönüş çağrısı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Clarissa P. Estes’in eve dönüş söylemlerinden hareketle, kadın ruhunun evinden uzun süre ayrı kaldığında hayattaki ilerleme yetisinde, yaptığı seçimlerde belirsizlikler ve soluklaşma olduğu görülmektedir. Evinden uzun süre ayrı kalan kadının uzlaşmadan uzak, kendinden uzak, dağınık bir hâle geldiği gözlemlenir. Modern toplumun “tükenme sendromu” dediği bu durum aslında kadının eve geri dönmesi için bir çağrı ve bir gerekliliktir (Estes 2018: 310). Bachelard (2017: 132)’ın eve dönüş ile ilgili, “Hep geri döneriz oraya, kuşun yuvaya, kuzgunun ağıla dönmesi gibi, bir gün oraya geri dönmenin düşünüyü kurarız. Bu geri dönüş işareti, sonsuzca kurulan düşlerin belirtisidir, çünkü insanın geri dönüşleri, insan yaşamının büyük ritmi içinde gerçekleşir, bu ritim yıllara direnir, tüm mevcut olmayışlarla düşler vasıtasıyla mücadele eder.” söylemi eve geri dönüşün insanca önemini vurgulamış olur.

Bu durum Byung-Chul Han (2019:23)'in sözünü ettiği, olması gereken yerden uzaklaşan şeyin zaman tarafından tekrar düzeltilerek oraya yerleştirilmesi olarak da yorumlanabilir. Aksi hâlde eve dönüşü gerçekleştirilmeyen/bu durumda direnen kadının ruhunun onsuz uçup gittiği ve onu her ne yaparsa yapsın önemsiz olduğu hissiyle baş başa bıraktığı öngörülmüştür (Estes, 2018:316).

Doğduğumuz, büyüdüğümüz, hayatımızın çoğu olayına sahne olmuş ev, madden ve manen insan ruhu için büyük önem taşımaktadır. Ataerkil bir toplumda yetişen her kadının karşılaştığı bir ev sistemi vardır. Bu sistemde kadınlar, evin içini temizleyen, ev halkına yemek yapan evin her şeyinden sorumlu kişileri; erkekler dış dünyada aktif, para kazanma ve evin maddi ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunda olan kişiler olmuşlardır. Bu yönüyle de bakıldığında ev kavramının kadın ruhu üzerinde ayrı bir yeri olduğu söylenebilir. Bu nedenle kadınlar, klasik/modern ya da şehirli/taşralı olarak ayrılmadan evleriyle şahsi bağlar kurarlar. Kurdukları bu bağ, hayatlarının hangi evresinde olurlarsa olsunlar bir sığınak ya da bir dayanak olarak hayatlarında var olur. Hayatın yoğunluğunda, zihnin yorgunluğunda, zor anlarda ya da yalnızca yalnız kalmak istediğinde, kendini unutan bu kadının ihtiyacı olan var oluşundan gelen bu eve dönmesi gerekmektedir. Bu durum, Heidegger'in kavramlaştırdığı gibi dünyaya fırlatılmış insanın bir şekilde fırlatıldığı yerin özlemi içinde olmasıyla açıklanabilir (Sarı vd. 2019:234). Fırlatılan yeni yer evin yerini asla tutmamaktadır. Fakat modern zamanda “orada” ve “burada” arasındaki fark kalkmış, insanlar “orada”ya değil daha iyi bir “burada”ya doğru ilerlemektedir (Han 2019:39).

Bu bağlamda Adalet Ağaoğlu'na baktığımızda ataerkil bir toplumun ataerkil bir ailesinde doğduğu, iş hayatına atılana kadar evin içinde geleneksel bir kadın rolünü üstlendiği, modern hayatın bir getirisi olarak ilerleyen zamanlarda eskisinden tamamen farklı bir yaşam oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Ancak eviyle kurduğu bağın sağlamlığı ve zaman zaman eve dönüş yollarına sapması dikkat çekicidir.

Adalet Ağaoğlu'nda Eve Dönüş Algısı

Çocukluğun geçtiği, aileyle paylaşılan sınırları belli bir psikolojik mekân olan ev, bireyi aslı bir parçası hâline dönüştürür (İmamoğlu 2018: 4). Böyle bir mekân algısı edinen birey evinden çıktığı an bu deneyimlerden yola çıkarak çizgisini belirlemektedir.

Adalet Ağaoğlu, taşınma sebebiyle giriştiği göç temizliği için o sabah çalışma odasına girdiğinde, taşınmak üzere olduğu Ankara'nın kendi için anlamını ve önemini belirterek başlar. Ankara'nın kendisi için durmuş, oturmuş, biraz toz tutmuş iyi bir çalışma odası olduğundan söz eder (2014: 32). Kendisinde yerleşmiş bulunan mekân algısının sonraları sahip olduğu diğer mekânlarla arasında kurduğu bağ da bu noktada başlamaktadır. George Perec'in *Mekân Feşmekân* adlı kitabında sözünü ettiği gibi mekânın dirilmesiyle, en silik en ehemmiyetsiz hatıralar bile önemli hâle gelir, hayat bulup anımsanırlar (2017: 41). Nitekim Ağaoğlu'nun da hayatının çalışma odası olarak belirlediği Ankara'dan taşınma serüveninde giriştiği temizlik, aslında çocukluk yıllarından itibaren tam da bunu yapmış olur. Ağaoğlu, belleğinde, kitap aralarında ve çerçevelerde beklettiği mekânları diriltir ve belki de kendisinin dahi unuttuğu anılar bugünün ve dünün kavşağında önemli bir hâle gelir, bir nedensellik bağı oluşturur. Anlatının başında yer verilen bulanık ruh hâli ile anlatının sonunda geçen 3-4 saatlik zaman diliminden sonra verilen berrak ruh hâli, Adalet Ağaoğlu'nun, eve dönüş çağrısını değerlendirerek kısa bir zaman dilimi içerisinde de olsa eve dönüşü gerçekleştirdiğinin ve bu durumun ruhuna iyi geldiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkar. Burada dönülen ev; anılar, canlanan mekânlar, fotoğraflar, dile getirilen kırgınlıklar ve yapılan öz eleştiriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunlar

tabiri caizse tozlanmış bir kitabın yılların kendisine verdiği hâli bozmadan temizlemeye benzemektedir.

Zaman Zaman Eve Dönmek

Mekân algısının tek bir gerçekliğe indirgenemezliğinden (İmamoğlu, 2018: 19) yola çıkılarak Adalet Ağaoğlu'nun Nallihan'da çocukluğunun geçtiği evi anlatırken yaşadığı durum somut bir örnek olarak verilebilir. Ağaoğlu'nun belleğinde doğduğu ev, cumbaları, cihannümâları, geniş pencereleri, sofalarıyla bir konak yavrusunu andıran bir evdir. Fakat yıllar sonra o evi görmeye gittiğinde tüm bildiklerini yerle bir eden, belleğindeki gibi özellikleri olmayan çelimsiz, donuk bir yapıyla karşılaşır ve bu durumdan, ben ömrümde böylesi anlamsız bir yapı görmedim, söylemiyle söz eder (Ağaoğlu 2014: 22). Ağaoğlu'nun belleğindeki mekân ve olayları hatta kişileri bu tarz olaylar takip etmeye devam eder. Özellikle aklına gelenleri danıştığı, teyit ettirmek istediği anne ve babası tarafından genellikle, o olay öyle değildi, yanlış hatırlıyorsun, gibi ibarelerle anı dünyasında kırılmalar meydana getirilir. Bu durumu bireydeki biricik mekân ve ev algısına bağlayabilirken aynı zamanda da Nilüfer Kuyaş'ın *Karasevda Kitabı*'nda sözünü ettiği, kaybettiklerimizi güzelleştirmek yoluyla telafi etmek (2015: 43) söylemiyle de karşılayabiliriz. Bunların yanında daha önceleri yapılan aile toplantıları ya da geçmişteki mekân algısıyla ilişkili arkadaşlıklar ve sık sık hikâyelerine yer verilen fotoğraflar da eve dönüş algısında zaman zaman eve dönmek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaybolmak ve Hatırlamak

Adalet Ağaoğlu yaşamı boyunca birçok kayıp yaşamıştır. Bu durumu, durgun suda bekleye bekleye yosun bağlamaya yüz tutmuş bir taşın sindiremediği tek şey olarak kendisi ıpıssız bırakıp

gidenlerin acısı olduğunu ve yeni tek mekânının mezarlıklar olduğunu (2014: 35) belirterek açıklar. Bu durum eski mekân algısıyla kaybettiklerini yeni mekânı olan mezarlarla bağdaştırma duygusundan da gelmektedir. Eski ve yeni arasındaki bağın gücü var olan algıyı değiştirmeden mekân değişikliğiyle vücut bulmuş olur.

Adalet Ağaoğlu'nun anlatısının başında detaylıca verdiği çocukluk anıları, bulduğu fotoğraflardan yola çıkarak yaptığı eklemeler; eve dönüş biçimlerinden kaybolmak ve hatırlamayı karşılar. Gündelik hayatın yoğunluğu ve iş hayatının koşuşturması içinde unutulmuş belleğin derinlerinde gizlenen çoğu anı; kitaplar arası notlar, yılbaşlarında atılan kartlar, kurutulmuş çiçekler ve mektuplar yardımıyla hatırlanarak yeniden canlı hâle gelir, kaybolan ve pasifize edilen ruh da canlanmaya başlar.

Çocukluk

Adalet Ağaoğlu, okul yıllarıyla birlikte erkek kardeşlerinden farklı olan bir durumu sezer. Erkek kardeşleri yalnızca okula giderken, kendisi için okul ek olarak bir yük almak anlamına gelmektedir. Hem ev işlerinde annesine yardımcı olmalı hem de okumalıdır. Bu duruma anlam verememekle birlikte durumun adaletsizliğinin bilinciyle okumak sevdası yüzünden kabullenerek derslerini ve ev işlerini sürdürür, bunun üzerine şu söylemde bulunur: "Osmanlar daha iyi haberli olsunlar diye, annem ve ben dış hayattan habersizdik" (Ağaoğlu 2014:47). Bu durum, Nurdan Gürbilek'in sözünü ettiği, evin dışarıya karşı bir sığınak olduğu kadar bir engel de olduğunu fark ettiğimiz (2019:63) o ana tekabül eder. Bu farkındalıkla Adalet Ağaoğlu, başka çaresinin olmadığını okula devam etmek için dahi onca mücadele ettiğini göz önünde bulundurarak bir gün bu engeli aşmak umuduyla hem ev işi hem de okulu birlikte yürütmüştür. Okul kaydı esnasında öğrendiği kimlik ismi Fatma İnalet ise onun için zor zamanlarda yanında olacak bir savunma mekanizması

hâline gelmiştir. Anlatıda Ağaoğlu'nun kendiyile yüzleşemediği durumlarda mikrofonu uzattığı Fatma İnyet aslında kendisi için sonsuz ve sadık bir dost olmuştur. Kardeşiyle okul dönüşleri birleştirdikleri harçlıkları, tırtıklı liraları ve aldıkları bisküvinin tadından mutlulukla bahseden yazarın eve dönüş biçimlerinden çocukluk, çocukluğa dönme başlıklarını da gerçekleştirdiği görülmektedir.

Özde Var Olan Mekân Algısından Harekelle Diğer Mekânlarla Bağ Kurmak

Okulu bitirip oyun yazıp sahnelemeye başladığında hem genç bir kadın olmasından dolayı gelen eleştiriler ve kendisine karşı kullanılan eril dil, hem de babasından dolayı yerleşen çekinceler ve kendini ispat çabası hayatında yeni bir mücadele dönemine girdiğinin göstergesi olmuştur. Oyunlar, radyo programları, roman, eleştiri, tiyatro yurt içi ve yurt dışı seyahatleri Adalet Ağaoğlu'nun iş hayatına atılmasıyla kendini içinde bulduğu dünya olmuştur. İş hayatını, eşi Halim Ağaoğlu ile tanışmasını; erkeği bol, konuğu bol, çatışması bol evinden başarabildiği kadar eşit ağırlıklarla dengelemeye çalıştığı yeni bir ev ve evlilik (2014: 69) olarak tanımladığı yeni hayatıyla karşılaştırırken eski deneyimlerinden edindiği mekân algısından hareketle yeni olan diğer mekânı algılamış ve bağ kurmuş olur. Bu bağı, yıllar içinde hem çevresindeki duvarları kırmaya çalışmak hem keşfettiği yeni dünyalarla hem de kendiyile hesaplaşmak (2014: 70) olarak anlamlandırmıştır.

Herhangi Başka Bir Şeyi Evi Hâline Gelirmek

Hayatının bu döneminde Adalet Ağaoğlu, kendini tam anlamıyla işine vermiştir. Kendisini unutacak kadar çalıştığı kendi deyimiyle duvarlarını yıkmaya çalışarak yeni bir ev inşa etmeye çalıştığı bu dönemde (2014: 70) zaman zaman sağlığından olmuştur. Roman

çalışması yaparken işi nedeniyle gitmek durumunda olduğu bir seyahatte belinin ağrısından yürüyemeyecek hâle gelen yazar, o hâlde dahi çalışmalarını sürdürmeye devam etmiş bedenine ve ruhuna aldırış etmemiştir. Bu dönemde gerçekleşen Tomris Uyar ile tanışmasını da sonraları gülerek anımsamış ve aktarmıştır. Adalet Ağaoğlu, Selçuk Baran'ın evinde yine bel ağrısıyla fakat edebiyat azmiyle bulunduğu sırada çareyi yemek masası üzerinde yatmakta bulur. Tomris Uyar ise ilk defa karşılaştığı Ağaoğlu'nun artistik bir gösteri yaptığını düşünür. İkinci karşılaşmaları yine Selçuk Baran'da gerçekleşir, Ayhan Baran şan aryalarını prova etmektedir bu sefer de Tomris Uyar, Adalet Ağaoğlu'nu halıda dümdüz yatarken görür ve İstanbullulara taş çıkartacak bir gösteri peşinde olduğunu düşünür (Ağaoğlu 2014: 205). Sonraları gülerek andıkları bu anı aslında dünya işlerine kendini kaptırmış olan Adalet Ağaoğlu'nun kendini, ruhunu ve bedenini ne kadar ihmal ettiğinin de bir göstergesi olmuştur. Başka bir açıyla bakıldığında, Adalet Ağaoğlu'nun diğer mekânlarla kurduğu bağlardan hareketle, çeşitli nedenlerle evden uzaklaşmış/ uzaklaştırılmış insanın başvurduğu ev yerine başka nesneyi "ev"leştirme durumuyla karşılaşırız (Batur 2013:180). Ağaoğlu, yaşadığı onca kayıp ve mücadeleden sonra çekildiği kendi dünyasında edebiyatı, tiyatroyu ve anılarını "ev"leştirmiştir. Öyle ki kendine, manevi bağlamda eve dönüş ihtiyacını, sığınma ihtiyacını, anlatma, anımsama ve düşünme ihtiyaçlarını giderdiği bir alan yaratmıştır.

Yalnız Kalmak

Dünya işleriyle ne kadar meşgul gözükse de eve dönüş çağrılarını bastırmaya çalışsa da, kardeşini kaybettiği trafik kazası sonrası rüyaları bir süre kendisini rahat bırakmaz. Değişik senaryolarda ama hep acı olan bu rüyalar Ağaoğlu'nun günlük yaşamını da etkilemeye başlar. Bu durum, bilinç dışı ve yaşam alanının sürekli karşılıklı bir işleyiş içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır (Eiguer, 2018: 23). Yaşadığı kayıpları, kabulleniş, anlamlandırma

ve aşma sürecinde Adalet Ağaoğlu'nun kendine ve yalnızlığına sığındığı gözlemlenir. Yalnızlık da kendince bir seçim olmakla birlikte anımsamak ve iyileşmek için sözünü ettiğimiz başlıkların içinde yer almaktadır.

Kadın Dünyasında Göç Temizliği

Fusun Akatlı, Adalet Ağaoğlu'ndan söz ederken, serinkanlı bir yazar tanımlamasını yapar; coşkuyu, duygululuğu, incelikleri, gerilimleri bile salim bir kafanın serinkanlı denetlemelerinden ve birtakım ana ilkelerinin sınavından geçirerek kâğıda döktüğünü belirtir (2008: 127). Adalet Ağaoğlu'nun yaşadığı büyük kayıp ve acılarda bile iç dünyasına çekilmesi ve güçlü tabiatı, değerlendirme mekanizmasının da sağlamlığından ileri gelmektedir. İnsanın var olma şartlarından biri olan değerlendirme bir insan fenomenidir ve insan en azından kendi içinde bulunduğu olayları ve durumları değerlendirmeden yaşayamayacak olan bir varlıktır (Kuşuradi 2013: 25). Bu bağlamda Ağaoğlu'nun seçtiği yol kendini işlerine verme ve durmadan çalışmak olmuştur. Kendisi de seçtiği bu yolu şu cümleleriyle belirtmiştir:

“Hepimiz duygularımızı gizlemeyi öğrenmiştik. Toplumdaki genel öğretisi buydu. Daha doğrusu küçük burjuvalar arasında bu böyleydi. Köylü kadınlar görürdüm, yaşları kadar sevinçleri de anlaktı ve dışavurumluydu. Şimdi çırpınarak, saç baş yolarak ağlarlar, şimdi türkü söyleyip göbek atmaya başlardı.” (2014: 253)

Köylü kadınların denetimsiz ruh hâllerini imrenerek irdeleyen Ağaoğlu, bu denetimli yaşamın, içinde fırtınalar koparken dışarıya ser verip sır vermemezi biçimine dönüşmüş hâlinden de bir kabulleniş içinde bahsetmektedir (2014: 253).

Adalet Ağaoğlu'nun kendi içinde herkesten ayrı kurduğu dünyasında özellikle çocuklukta bağ kurduğu nesnelere ilişkisi de dikkat çekicidir. Çocukluğunda anne ve babasının yatak odasında, demir karyolanın başucunda bir gömme dolap olduğundan ve orada bulunduğu hazineden bahseder.

Oraya gizlice girerek dolaptan alabildiği kadar dergi ve gazete alarak iştahla okuduğunu anlatır. Ancak yıllar sonra anne ve babasıyla konuşurken annesi, o karyolanın demir değil pirinçten olduğunu, dolabın da karyolanın başucunda değil sedirin üstünde olduğunu ve içerisinde bulunan kitapların hepsinin Ermenilerden kaldığını yani Türkçe olmadığını bu nedenle de okumuş olmasının mümkün olmadığını, söylediğini belirtir. Sığındığı hayal dünyasının bilinçdışı ve gerçeklikle olan bağı zaman zaman elinden kaçırıldığını fark eden yazar, okuma tutkum nerede başladı öyleyse, bu bari doğru çıksaydı (Ağaoğlu 2014: 18), diyerek dünyasını okurla da paylaşmış olur. Bütün bunları düşünürken içerisinde İsmet Hulusi İmset'in çekmiş olduğu anne babasının fotoğrafı bulunan çerçeve (2014: 63) bir çam ağacının dibine atılmış eski, yan yatmış kırık koltuk, dert dökme defterleri, özel günlerde atılan kartlar, hediye kitaplar, kitap içi yazıları Ağaoğlu'nun nesnelere kurduğu bağı kuvvetini ve bu bağı anılarını daha görünür kıldığının göstergesi olmuştur.

Bachelard (2017: 258), "Nasıl bir sarmaldır insan varlığı!" derken insanın varlığının içine kapanıp kaldığında daima oradan çıkması gerektiğini çıkar çıkmaz da ona geri dönmesi gerekliliğinden söz eder. Bu şekilde her şey bir döngüdür, tespih gibi art arda bir dizilidir ve sonu gelmez nakaratların yeni baştan yinelenmesidir (Bachelard 2017: 257). Adalet Ağaoğlu'nun ortaya koyduğu ruh hâli de bizlere bu durumu özetler niteliktedir. Çocukluğunda türlü zahmetlere katlanarak çıkmak istediği evi, onun en zor zamanlarında dönmeyi düşlediği, yeni mekânları anlamlandırmasını sağladığı bir varlık parçası hâline dönüşmüştür.

Adalet Ağaoğlu'nda karşılaştığımız eve dönüş çağrısı, taşınma durumuyla belirgin hâle gelmiştir. İmgesel bir eylem olarak tanımlanan taşınmak (Eiguer 2018: 111) önemli bir değişim sürecidir. Bu bağlamda Enis Batur'un Heidegger'deki taşınma fiilinin öneminden bahsederken Hölderlin okumasında karşılaştığı taşınma ve delirme fiilleri arasındaki özdeşleşim (2013:210)

dikkat çekicidir. Nitekim Eıguer de taşınmanın inanılmaz bir delilik anı olduğuna, insanın bu süreçte kendini ve köklerini unutup kaybedebileceğine bir diğer deyişle insanın taşınma esnasında bir ayrışım yaşayabileceğine işaret eder (2018:109). Buradan hareketle Adalet Ağaoğlu gözlemlendiğinde bu delilik anının kendisinin eve dönüş çağrısını fark etmesiyle sonuçlandığını üç dört saatlik bir zaman dilimi içerisinde çeşitli eve dönüş yollarıyla kendisini yenilediğini, iyileştirdiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda bir ayrışmadan ziyade bir bütünleşmenin söz konusu olduğu da görülmektedir. Kendini yorgun, heyecansız ve solgun olarak bulduğu hâlden enerji dolu ve yenilenmiş hâline geçişini anımsayarak ve yazarak tamamlamıştır. Buradan hareketle anlatının başında kahvaltı dahi etmek istemeyen o bitkin hâlden anlatının sonuna geldiğinde şu cümleyle söz ediyor:

“Tuhaf işte, ben kendimi sabahki gibi evecen bulmuyorum [...] Canım bir fincan sıcak kahve içmek istiyor.” (Ağaoğlu 2014:271)

Adalet Ağaoğlu'nun *Göç Temizliği*'nde ortaya koyduğu durum akıllara Hermann Hesse (2017: 195)'ın,

“İnsanların çoğu gerçekten önemli olan iç dünyalarını, yaşamlarının erken bir döneminde önemsemeden unuttur; yaşamları boyunca iç dünyalarının gerçekten bir parçası olmayan, onların benliklerine ve gerçek yuvalarına ulaşmalarını sağlamayan bir tasalar, istekler ve amaçlar labirentinde dolaşıp dururlar.”

söylemini getirmektedir. Ağaoğlu, bu labirentte anıları sayesinde yolunu bularak gerçek evine ulaşmıştır.

Sonuç

Adalet Ağaoğlu'nun *Göç Temizliği* adlı anlatısı, yazarın taşınma süreci içinde, çalışma odasında yapmayı planladığı bir temizlik boyunca çocukluk yıllarından itibaren anlattığı anılarından, eleştirilerinden ve düşüncelerinden oluşan bir anı romandır. Bu yönüyle otobiyografik bir özellik de taşıyan roman yazarın dönemin siyasî ve edebî çevresi hakkında verdiği izlenimlerle

de oldukça zenginleşmiş kıymetli bir içeriğe sahiptir. Doğduğu evden hatırında kalanlarla başlayarak anımsadıkları ve gerçekler olarak zaman zaman ikiye böldüğü olaylar, okul yıllarını, iş hayatını, edebiyat dünyasını, eleştirileri ve kırgınlıklarını dile getirdiği anlatıda yazar bir bakıma okura ruhunu açarak bir iç dökümü yaşamıştır.

Adalet Ağaoğlu'nun okura açtığı bu kadın dünyası, kadın ruhunun var oluşundan gelen birtakım özellikleri de açığa vurmuş olur. Doğduğu ev ve sınırları çizilmiş ailesiyle çevrili bir ortamda büyüyen kadın, ilerleyen zamanda hayatın koşuşturması içinde kendi ruhunu kendi isteklerini göz ardı edebilir. Bu göz ardı edişler belirli bir noktaya kadar zararsız gözükse de belli bir zaman sonra manevî bağlamda kadını dürtmeye ve onu özüne, evine dönmeye bir çağrıda bulunur. Bahsi geçen ev kimi zaman bir anne, kimi zaman bir anı kimi zaman da yalnızlık olmakla birlikte eve dönmenin birçok yolu olduğu belirlenmiştir. Bu yolları birkaç başlıkta toplayacak olursak; kaybolmak ve hatırlamak, çocukluk, zaman zaman eve dönmek, yalnız kalmak, özde var olan mekân algısından hareketle diğer mekânlarla bağ kurmak, herhangi başka bir şeyi evi hâline getirmek olarak belirleyebiliriz. Bütün bu yolları reddederek dünya işlerinde ısrarlı, kendini dinlemeyen kadınların gittikçe soluklaşan ruhları onları ne yaparlarsa yapsınlar önemsiz oldukları hissiyle baş başa bırakmaktadır. Eve dönüş algısında ev ve evde kalış süresinin uzunluğu her kadın için farklı ve biriciktir. Asıl olan her kadının var oluşundan gelen eve dönüş algısıdır.

Buradan hareketle *Göç Temizliği* incelendiğinde, Ağaoğlu'nun sıkıntılı zamanlarında sığındığı çocukluk anılarıyla, yaşadığı evi hayalinde resmedişiyle, temizlik için girdiği kütüphanesinde bulduğu nesnelere yoluyla hatırladığı anılarla ve o anıların kendini diğer başka anılara yönlendirmesiyle "kaybolmak ve hatırlamak" yoluyla eve dönüş bağını kurduğunu gözlemleriz. İnsanın en denetimsiz, en özgür ve egolarından bîhaber olan çağı, çocukluk çağıyla kurduğu derin bağ ve aile olmayı, mekân algısıyla

harmanladığı deneyimleriyle “çocukluk” yoluyla eve dönüş bağı kurduğunu gözlemleriz. Adalet Ağaoğlu'nun anılarında ve aslına romanlarında da yer verdiği aile toplantıları, bu toplantılarda dönülen geçmiş paylaşılan anımsamalar yazarın “zaman zaman eve dönmek” yoluyla eve dönüş yoluna saptığının bir göstergesi durumundadır. Anlatının genelinden de çıkarılacağı gibi Ağaoğlu'nun insanlara karşı mesafeli duruşu ve kendi dünyasına verdiği önem çocukluk yıllarından itibaren belirlenmiş bir ilke olarak saydamlığını korumaktadır. Romanlarını yazmak, oyunlarını yazmak, üretmek ve kendi olabilmek için başvurduğu yalnızlık onun eve dönüş algısında “yalnız kalmak” başlıklı bir yol olarak belirlenmiştir. Yaşadığı ataerkil aile düzeninden sonra yaptığı evlilikte oluşturdukları eşitlik ortamı, kurduğu yeni ev ve kayıplarından sonra edindiği yeni mekânı mezarlıklar “özde var olan mekân algısından hareketle diğer mekânlarla bağ kurmak” başlığını karşılamaktadır. Son olarak ne kadar mücadele etmesi gerekirse gereksin yılmadan çalışarak, üreterek kendini hâlis bir biçimde adadığı mesleğini “ev”leştirerek edindiği aidiyet duygusu da eve dönmek için başvurulan diğer yollardan biridir.

Adalet Ağaoğlu'nun varoluşsal özelliklerinden gelen çağrılara kulak tıkamayarak girdiği eve dönüş yolunda zaman zaman her yola saparak bu ihtiyacını giderdiği gözlemlenmiştir. Huzursuz ve yorgun girdiği göç temizliğinden, deneyimleriyle birlikte toparlanmış, güçlenmiş ve bütünleşmiş olarak çıkmıştır. Bu süreci okurla birlikte paylaşarak sürdürmesi de Ağaoğlu'nun özellikle kadınlara seslenerek, “Ey okur! Siz de var oluşunuzdan gelen seslere kulak tıkamayın, zaman zaman eve dönün ve arının.” demesi olarak yorumlanabilmektedir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, Adalet (2014). *Göç Temizliği*. İstanbul: Everest.
- Akatlı, Füsün (2008). *Öykülerde Dünyalar*. İstanbul: Kırmızı.
- Bachelard, Gaston (2017). *Mekânın Poetikası*. Alp Tümertekin (çev.). İstanbul: İthaki.
- Batur, Enis (2013). *Başka Yollar*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Eıguer, Alberto (2018). *Evin Bilinçdışı*. Perge Akgün (çev.). İstanbul: Bağlam.
- Estes, Clarissa P. (2018). *Kurtlarla Koşan Kadınlar*. Hakan Atalay (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Gariper, Kağan (2016). "Özyaşamöyküsü Üzerine Bir Çalışma: Özyaşamöyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Temmuz-Aralık (8:16), s.161-165.
- Gürbilek, Nurdan (2019). *Ev Ödevi*. İstanbul: Metis.
- Han, Byung-Chul (2019). *Zamanın Kokusu*. Şeyda Öztürk (çev.). İstanbul: Metis.
- Hesse, Hermann (2017). *Masallar*. İris Kantemir (çev.). İstanbul: Can.
- İmamoğlu, Abdulfettah (2018). "Yirminci ve Yirmi Birinci Yüzyıl Edebiyatında Ev/Yurt Algısı", *SEFAD*. 40. s.1-22.
- Kuçuradi, İoanna (2013). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuyaş, Nilüfer (2015). *Karasevda Kitabı*. İstanbul: Can.
- Perec, George (2017). *Mekân Feşmekân*. Ayberk Erkay (çev.). İstanbul: Everest.
- Sarı, Ahmet, Güler Fatih (2019). "Nibelungen ve Odysseia Destanlarında Eve Dönüş Miti", *Diyalog*. s.233-241.
- Timuroğlu, Senem (2010). "Özkurmaca: Yazarın Okura Bir Oyunu", *Kurgu Düşün Sanat Edebiyat*. Mart-Nisan 2010. s.28-30.
- Topaloğlu, Yusuf (2020). "Yeniötesi Yazında Özkurmaca", *Border Crossing*. Januray-June 2020. Volume:10. No:1. pp. 79-89.

